

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
HUQUQNI MUHOFAZA QILISH
AKADEMIYASI**

"Ma'muriy huquqbuzarlik va javobgarlik"

Umumiy o'rta ta'lim maktab 11-sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan dars materiallari

Ma'muriy huquqbuzarlik tushunchasi

Ma'muriy huquqbuzarlik — bu shaxsning amaldagi qonunlar va ma'muriy tartib-qoidalarga qarshi qilgan xatti-harakati yoki qilmishidir. Bunday harakatlar davlat tomonidan taqiqlangan bo'lib, uchinchi shaxslar yoki jamiyat manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin.

Asosiy xususiyatlari

Ma'muriy huquqbuzarliklar **jinoyat darajasiga yetmaydigan**, lekin jamiyat hayoti va tartibiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan holatlardir. Ular hayotimizning turli sohalarida — yo'l harakati, sanitariya qoidalari, savdo, atrof-muhit himoyasi kabi sohalarda namoyon bo'ladi. Bunday huquqbuzarliklar uchun javobgarlik odatda **jarima, ogohlantirish yoki ma'muriy jazo** shaklida qo'llanadi — jinoyatchilikdagi kabi qamoq jazosi emas.

Ma'muriy huquqbuzarlik — jinoyat va oddiy axloq normalarining buzilishi o'rtasidagi o'rta o'rinni egallaydi. Ya'ni, u jinoyatdek og'ir emas, lekin shunchaki axloqiy xato ham emas — bu **qonun bilan belgilangan cheklovni buzish**dir va uchun davlat tomonidan rasmiy javob ko'riladi. Shu sababli har bir fuqaro qaysi harakatlar ma'muriy javobgarlikka sabab bo'lishini bilishi zarur.

Ma'muriy huquqbuzarlikning belgilari

Ma'muriy huquqbuzarlikni aniqlashda **to'rtta asosiy belgi** hisobga olinadi. Agar bu belgilardan hech bo'lmaganda biri mavjud bo'lmasa, harakat ma'muriy huquqbuzarlik sifatida tavsiflanmaydi.

Huquqqa zidlik

Xatti-harakat aniq ma'muriy qonun yoki tartib-qoidaga **zid bo'lishi** kerak. Agar qonunda taqiqlanmagan bo'lsa — huquqbuzarlik yo'q. Qonun talablari aniq va oshkora bo'lishi lozim.

Ijtimoiy xavflilik

Harakat jamiyatga, boshqa shaxslarga **zarar yetkazishi** yoki xavf tug'dirishi lozim. Faqat shaxs o'ziga ziyon keltiradigan xatti-harakat ko'pincha ma'muriy huquqbuzarlik hisoblanmaydi.

Ayblilik

Shaxsning harakati **ongli (qasddan)** yoki **beparvolikdan** sodir bo'lishi kerak. Tasodifiy yoki majburiy holatlarda ayblilik bo'lmasligi mumkin va bu javobgarlikdan ozod qilishi mumkin.

Jazoga loyiq bo'lish

Huquqbuzarlik uchun **qonunda belgilangan ma'muriy jazo** nazarda tutilishi kerak. Agar qonunda jazo ko'rsatilmagan bo'lsa, shaxs rasman jazolanishi mumkin emas.

i Barcha to'rtta belgi bir vaqtda mavjud bo'lgandagina harakat ma'muriy huquqbuzarlik sifatida tan olinadi va shaxs ma'muriy javobgarlikka tortilishi mumkin.

Ma'muriy javobgarlik tushunchasi

Ma'muriy javobgarlik — bu ma'muriy huquqbuzarlik sodir etgan shaxsga huquqiy oqibat sifatida qo'llaniladigan choradir. U davlat tomonidan belgilangan qoidalarga rioya qilishni ta'minlashning asosiy vositasi hisoblanadi.

Maqsadlari:

- Fuqarolarning xulq-atvorini **qonunlarga muvofiq** shakllantirish
- Jamiyatda **tartib-intizomni saqlash** va mustahkamlash
- Boshqa shaxslarni **ogohlantirib**, qoidabuzarlikning oldini olish
- Buzilgan huquqiy tartibni **tiklash**

Qonun oldida tenglik

Ma'muriy javobgarlik qonun oldida **teng** bo'lib, har kim — yoshi, lavozimi, millati, jinsi farqsiz — qonun talablarini buzganida javobgarlikka tortilishi mumkin.

Jinoyatdan farqi

Ma'muriy javobgarlik jinoyat javobgarligidan **engilligi** bilan farqlanadi. Jinoyat uchun — qamoq, ma'muriy huquqbuzarlik uchun esa odatda jarima, ogohlantirish kabi yengilroq choralar qo'llanadi.

Shaxsiy mas'uliyat

Huquqbuzarlik sodir bo'lganda uni **bevosita amalga oshirgan shaxs** mas'ul hisoblanadi. Jamoaviy javobgarlik kamdan-kam hollarda qo'llanadi va alohida qonun bilan belgilanadi.

Ma'muriy jazo: tushunchasi va maqsadi

Ma'muriy jazo — bu ma'muriy huquqbuzarlik sodir etilganida vakolatli organ tomonidan qo'llaniladigan rasmiy jazolovchi choradir. U huquqbuzarni jazolab qolmasdan, balki kelajakdagi qoidabuzarliklarning oldini olishga ham xizmat qiladi.

Takrorlanishni oldini olish

Huquqbuzarlikning yana takrorlanmasligi uchun shaxsga rasmiy jazo belgilanadi. Bu shaxsning xulq-atvorini o'zgartirishga undovchi eng samarali vosita hisoblanadi.

Ogohlantiruvchi ta'sir

Boshqa fuqarolarga ham ogohlantiruvchi signal yuboriladi: "Agar qonunni buzadigan bo'lsang, sen ham jazolanasan." Bu ommaviy profilaktik ta'sirdir.

Qonun ustuvorligi

Jamiyatdagi qonun ustuvorligini mustahkamlash — har bir fuqaro qonun oldida teng ekanligini amalda ko'rsatish — ma'muriy jazoning muhim vazifasidir.

Xulq-atvorni tartibga solish

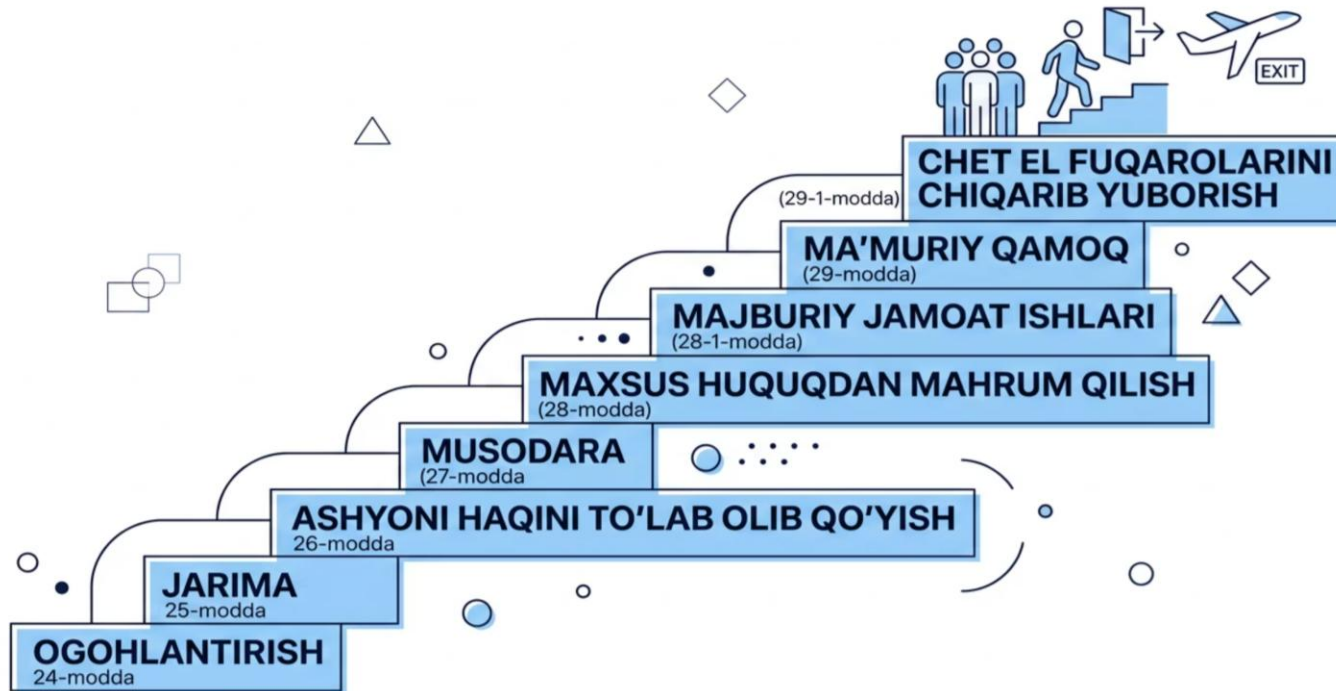
Fuqarolar kundalik hayotida qonun doirasida harakat qilishlari uchun ma'muriy jazo xulq-atvorni tartibga soluvchi mexanizm sifatida ishlaydi.

Ma'muriy jazo jinoyatdagi kabi qamoqqa olish kabi og'ir shakllarni o'z ichiga olmaydi — balki yengilroq, tarbiyaviy va profilaktik choralarni nazarda tutadi.

Ma'muriy jazo turlari

O'zbekiston Respublikasining **Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga** ko'ra, ma'muriy jazo bir necha turga bo'linadi. Har bir tur o'ziga xos qo'llanish sharoiti va og'irlik darajasiga ega.

Jazo turi huquqbuzarlikning **og'irligi, takrorlanishi va holatiga** qarab belgilanadi. Eng yengil — oghlantirish, eng og'ir — qamoqqa olish yoki chiqarib yuborish.

■ 24-modda — Ma'muriy ogohlantirish

Bu **eng yengil jazo turi** bo'lib, huquqbuzarlik sodir etilgan holatlarda shaxs qonunni qayta buzmasligi uchun rasmiy ravishda ogohlantiriladi. Vakolatli organ (masalan, ichki ishlar xodimi yoki boshqa mas'ul shaxs) huquqbuzarga rasmiy tarzda: "*Bunday ishni boshqa takrorlama*" deb ogohlantirish beradi.

- Bu ogohlantirish **yozma yoki elektron** shaklda rasmiylashtiriladi
- Odam jazolanadi, lekin unga jarima yoki og'irroq chora qo'llanmaydi
- Odatda **birinchi marta** va yengil qoidabuzarlik uchun qo'llanadi

■ 25-modda — Jarima

Jarima — qonunni buzgan shaxs **davlatga ma'lum miqdorda pul to'lashi** kerak bo'lgan jazo. Bu eng ko'p qo'llaniladigan ma'muriy jazolardan biridir.

- Jarima miqdori **Bazaviy hisoblash miqdori (BHM)** asosida belgilanadi
- Huquqbuzarlik aniqlangan yoki sodir etilgan vaqtdagi BHM hisobga olinadi
- Shaxsning **daromad darajasi** va huquqbuzarlik og'irligiga qarab farq qiladi
- Ko'p hollarda to'lash muhlati belgilanadi va kechiktirish uchun qo'shimcha sanksiyalar bor

BHM — O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan har yili belgilanadigan rasmiy hisob-kitob birligidir.

■ 26-modda — Haq To'lab Olib Qo'yish

Bu holatda **huquqbuzarlikda ishlatilgan ashyo** egasidan olib qo'yiladi, so'ngra sotiladi va **tushgan pul egasiga qaytariladi** — faqat sotish xarajatlari ushlab qolinadi.

- Ashyo sotiladi va pul egasiga qaytariladi
- Sotish xarajatlari (logistika, saqlash) ushlab qolinadi
- **Istisno:** agar shaxsning asosiy tirikchiligi ovchilik bo'lsa, ov qurollari olib qo'yilmaydi

■ 27-modda — Musodara Qilish

Bu avvalgidan ancha **og'irroq chora**. Bu holda ashyo **butunlay davlatga o'tadi** va egasiga hech qanday pul qaytarilmaydi.

- Faqat **sud qarori** bilan amalga oshiriladi
- Faqat huquqbuzarning o'ziga tegishli ashyo musodara qilinadi
- Uchinchi shaxslarga tegishli mulk musodara qilinmaydi
- **Istisno:** ov huquqbuzarning asosiy daromadi bo'lsa, ov qurollari musodara qilinmaydi

26-modda va 27-modda o'rtasidagi asosiy farq: 26-moddada pul egasiga qaytariladi, 27-moddada esa ashyo davlatga o'tadi va hech narsa qaytarilmaydi.

■ 28-modda — Maxsus huquqdan mahrum etish

Odam o'ziga berilgan **maxsus huquqdan vaqtincha mahrum qilinadi**. Bu jazo nisbatan og'ir hisoblanadi, chunki shaxsning kundalik faoliyatiga bevosita ta'sir qiladi.

Misol holatlari:

- Mashina haydash huquqining bekor qilinishi
- Ov qilish huquqidan mahrum etish
- Baliqchilik yoki boshqa maxsus huquqlarni bekor qilish

Muddati: 15 kundan kam bo'lmaydi va **3 yilgacha** davom etishi mumkin. Faqat **sud qarori** bilan belgilanadi.

■ 28¹-modda — Majburiy Jamoat Ishlari

Huquqbuzar **majburiy ravishda jamiyatga foydali ishlarni bajaradi**. Bu jazo shaxsni iqtisodiy zarar yetkazmasdan, lekin vaqtini va kuchini sarflash orqali jazolash imkonini beradi.

Jamoat ishlari misollari:

- Ko'chalarni tozalash va supurish
- Obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish ishlari
- Davlat muassasalarida yordamchi ishlar

Muddati: 8 soatdan 240 soatgacha.

O'quvchilar va talabalar uchun — faqat **bo'sh vaqtida** bajariladi, ta'lim jarayoniga ta'sir qilmaydi.

29-modda — Ma'muriy qamoqqa olish

Bu **eng og'ir ma'muriy jazolardan biri** bo'lib, odam vaqtincha maxsus joyga qamalib turiladi.

- Odatda **3 kundan 15 kungacha**
- Favqulodda holatlarda — **30 kungacha**

Qo'llanilmaydigan shaxslar:

- Homilador ayollar
- 3 yoshgacha bolasi bor ayollar
- 14 yoshgacha bolani yolg'iz tarbiyalayotganlar
- 18 yoshga to'lmagan shaxslar
- Nogironligi bor shaxslar

29¹-modda — Ma'muriy chiqarib yuborish

Bu jazo **chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga** nisbatan qo'llanadi. Ular O'zbekiston hududidan chiqarib yuboriladi.

- Shaxs **majburiy** yoki nazorat ostida o'zi chiqib ketadi
- Keyinchalik **1 yildan 3 yilgacha** O'zbekistonga kirish taqiqlanadi
- Bu qarorni **faqat sud** qabul qiladi
- Davlat xavfsizligi yoki jamoat tartibini buzish hollarida qo'llanadi

29¹-modda O'zbekiston fuqarolariga qo'llanilmaydi — faqat xorijiy fuqarolarga nisbatan amal qiladi.

Amaliy misollar

Quyidagi misollar ma'muriy huquqbuzarliklar kundalik hayotda qanday ko'rinishda namoyon bo'lishini tushuntirib beradi:

Yo'l harakati qoidalarini buzish

Yo'l chizig'ini belgilanmagan joydan kesib o'tish yoki belgilangan tezlikni oshirish — ma'muriy huquqbuzarlik bo'lib, bu uchun **jarima** belgilanadi. Ba'zi hollarda haydovchilik guvohnomasi vaqtincha olib qo'yilishi mumkin. Yo'l xavfsizligi — nafaqat o'zingiz, balki boshqalar uchun ham mas'uliyat.

Tungi vaqt oralig'ida shovqin qilish

Tungi vaqt oralig'ida (odatda 23:00 dan 07:00 gacha) ko'cha yoki uy joylarda tartibsiz shovqin qilish ma'muriy huquqbuzarlik hisoblanadi. Bu uchun **jarima yoki ogohlantirish** bilan jazolanadi. Atrofdagi odamlarning dam olish huquqi buzilmasligi kerak.

Hujjatlarni taqdim qilmaslik

Ma'lum tartibga rioya qilmaslik — masalan, tekshiruv paytida shaxsni tasdiqlovchi hujjatni ko'rsatmaslik — **jarima yoki ogohlantirish** bilan yakunlanadi. Fuqaro vakolatli organlar so'rovi bo'yicha hujjatlarini ko'rsatishga majbur.

1-Keys: Savdo markazi

Vaziyat

18 yoshli o'quvchi **Jamshid** do'stlari bilan savdo markaziga dam olish uchun bordi. Ular ichida baland ovozda musiqa qo'yib, shovqin qila boshladi. Bu boshqa fuqarolarga noqulaylik tug'dirdi va markazning ichki tartib-qoidalariga zid edi.

Xavfsizlik xodimlari ogohlantirishiga qaramasdan, Jamshid shovqin qilishda davom etdi. Huquqni muhofaza qiluvchi organlar chaqirilib, unga nisbatan **ma'muriy tartibda chora ko'rildi**.

Tahlil

1. **Huquqbuzarlik nimada?** — Jamoat tartibini buzish: boshqa fuqarolar huquqlarini poymol qilish, ichki qoidalariga rioya qilmaslik.
2. **Nima uchun jinoyat emas?** — Jismoniy zarar yetkazilmagan, og'ir oqibat yo'q, Jamshidning harakati jamoat tartibini buzish darajasida qoldi.
3. **Jamoat tartibi buzilishi** — boshqalarga noqulaylik, xavotir va bezovtalik tug'diradigan xatti-harakat.
4. **Buzilgan normalar:** Ma'muriy javobgarlik kodeksining jamoat tartibini muhofaza qiluvchi moddalari.
5. **Ko'payib ketsa:** xavfsizlik muammolari ortadi, savdo markazlari yoki jamoat joylari tartibsizlashadi.

2-Keys: Yo'l haqi

18 yoshli **Nodir** jamoat transportidan yo'l haqini to'lamasdan foydalanmoqchi bo'ldi. "Baribir tekshirilmaydi" deb o'yladi. Bekatda nazoratchilar uni ushlab qoldi.

Tahlil:

- **Huquqqa ziddlik:** transport qoidalariga zid
- **Ayblilik:** ongli ravishda (qasddan) sodir etildi
- **Ijtimoiy xavf:** transport moliyasiga zarar, boshqalar uchun nohaqlik
- **"Kichik narsa" emas:** huquqiy jihatdan — bu to'liq huquqbuzarlik

Agar ko'pchilik to'lamasa, transport tizimi moliyasi izdan chiqadi va xizmat sifati yomonlashadi.

3-Keys: Guvohnomasiz haydovchi

18 yoshli o'quvchi haydovchilik guvohnomasiz do'stining mashinasini haydadi. Yo'l-patrul xizmati to'xtatib, hujjat so'radi. Guvohnoma yo'qligi aniqlanib, unga nisbatan **ma'muriy javobgarlik** qo'llanildi.

Tahlil:

- **Ma'muriy, jinoyat emas:** jismoniy zarar yoki og'ir oqibat yo'q
- **Javobgarlik maqsadi:** yo'l xavfsizligini ta'minlash
- **Davlat maqsadi:** guvohnomali haydovchilik orqali malakani ta'minlash
- **Agar qo'llanilmasa:** yo'llarda malakasiz haydovchilar ko'payadi, baxtsiz hodisalar ortadi

4-Keys: Chiqindi va jarima

O'quvchi jamoat joyida chiqindini maxsus qutiga emas, yerga tashlab ketdi. Nazorat organi jarima qo'lladi. Dastlab u buni oddiy qabul qildi, lekin keyinchalik tushundi:

- **Jazo maqsadi:** faqat jazolash emas — xulq-atvorni o'zgartirish
- **Ijtimoiy foyda:** shahar tozaligi, ekologiya himoyasi
- **Profilaktika:** boshqalarga ham ogohlantiruvchi ta'sir
- **Agar jazo bo'lmasa:** shaharlar ifloslanadi, sog'liq muammolari ortadi

5-Keys: Turli jazo turlari

Uch o'quvchi: biri yo'lni belgilanmagan joydan kesib o'tdi, ikkinchisi shovqin qildi, uchinchisi ruxsatsiz savdo qildi. Har biriga **turli jazo** qo'llanildi.

- **Jazo turlari:** ogohlantirish, jarima, qamoq, huquqdan mahrum etish va boshqalar
- **Nima uchun turli jazo?** — huquqbuzarliklarning og'irligi har xil
- **Ogohlantirish qachon yetarli?** — yengil, birinchi marta, zararsiz holatlarda
- **Jazo tanlash mezonlari:** og'irlik, takrorlanish, ehtiyot choralari, shaxs holati
- **Noto'g'ri jazo oqibati:** adolatsizlik, qonun obro'siga zarar, takrorlanish xavfi

Jazo tanlash — oddiy jarayon emas. Vakolatli organlar huquqbuzarlik holatini, shaxsning holatini va jamiyatga ta'sirini baholab, **eng muvofiq choralarni** belgilaydi.

Xulosa va Asosiy Tushunchalar

Ma'muriy Huquqbuzarlik

Qonun va tartib-qoidalarga zid xatti-harakat bo'lib, jinoyat darajasiga yetmaydi. To'rtta belgi: huquqqa zidlik, ijtimoiy xavf, ayblilik, jazoga loyqlik.

Ma'muriy Javobgarlik

Huquqbuzarlik sodir etganda davlat tomonidan qo'llaniladigan huquqiy chora. Maqsad — tartib o'rnatish, oldini olish va ogohlantirishdir.

Ma'muriy Jazo Turlari

Ogohlantirish → Jarima → Ashyoni olib qo'yish → Musodara → Huquqdan mahrum etish → Jamoat ishlari → Qamoq → Chiqarib yuborish.

Eslab qoling: "Qonunni bilmaslik javobgarlikdan ozod qilmaydi." Har bir fuqaro, ayniqsa yoshlar, o'z huquq va majburiyatlarini bilishi — bu fuqarolik mas'uliyatining asosi.

O'rgan

O'z huquq va burchlaringizni bilib oling

Rioya qil

Kundalik hayotda qonun talablarini bajaring

Mas'ul bo'l

Jamiyat oldida mas'uliyatingizni his qiling

